

ЕКОЛОГО-ГЕОХІМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОРОЖНІХ ЛАНДШАФТІВ ТЕРИТОРІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ключові слова: Дорожні ландшафти, гірські ландшафти, антропогенне навантаження, поселенські геосистеми, екологічний стан, геохімічні показники

Вступ. Проблеми забруднення навколишнього середовища, на сьогоднішній день є актуальними. Одним із важливих аспектів даної проблематики є локальне забруднення навколишнього середовища важкими металами.

Дорожні геосистеми Чернівецької області, протяжність яких сягає сотні кілометрів, перетинають на своєму шляху п'ять фізико-географічних областей: Прут-Дністровську підвищену рівнинну лісостепову область, Прут-Сірецьку височинну лісолучну область, Область Скибових середньогірних лісових Карпат, Область Верховинських низькогірних лісологових Карпат, Область Полонинсько-Чоногірських субальпійсько-лісових Карпат та область Мармароських (Рахівсько-Чивчинських) середньогірних субальпійських лісистих Карпат.

Така строката ландшафтна структура зумовила нерівномірний розподіл доріг по території області, що відповідно має вплив на екологічний стан території – вмісту важких металів у ґрунтах та рослинному покриві дорожніх геосистем.

Гірські ландшафти відзначаються різноманітними екологічними та геохімічними властивостями. Це, в першу чергу, можна пояснити відмінностями у антропогенному навантаженні. Еколого-геохімічний аналіз свідчить про достатньо антропогенне навантаження долинних ландшафтів і схилових і вододільних. Більшість населених пунктів розташовані саме в долинах річок і саме тут відбувається забруднення.

Аналіз попередніх досліджень. Еколого-геохімічні дослідження ландшафтів Чернівецької області почалися в 80-х роках ХХ ст. Спочатку це стосувалося рівнинних ландшафтів, а пізніше передгірних і гірських. Особлива увага приділяється тут поселенським геосистемам, де антропогенне навантаження найбільш чітко виражене, а еколого-геохімічна ситуація найбільш різнобарвна, що в першу чергу пов'язано із функціонуванням зонуванням

поселенських геосистем. Теоретико-методичною основою дослідження стало вчення про антропогенні ландшафти, розроблене вітчизняними та зарубіжними вченими – Ф.М. Мільковим, А.Г. Ісаченком, П.Г. Шищенком, В.О. Ніколаєвим, Л.І. Воропай, Г.І. Швобсом, В.М. Пашенком, М.Д. Гродзинським, І.П. Ковальчуком, Г.І. Денисюком та іншими.

Виклад основного матеріалу. Дорожні геосистеми Прут-Дністровської підвищеної рівнинної лісостепової області характеризуються досить великою протяжністю. Вони проходять через різні ландшафтні комплекси, з різними типами ґрунтово-рослинного покриву, і відповідно з різними ступенями вмісту в них важких металів. Середній вміст свинцю в ґрунтах складає від 50 – 20 мг/кг., у воді (криниці біля автомобільних доріг) спостерігається незначне перевищення вмісту свинцю, в листі дерев вміст свинцю залежить від віку дерев. В листі молодих дерев тополі 1,2 мг/кг, в листі дорослого дерева 1,7 мг/кг.

У відібраних нами пробах снігу в перші дні і через місяць спостерігається незначна різниця від <0,002 мг/кг (перший сніг) і до 0,0081 мг/кг (через місяць).

Значні геохімічні аномалії найбільш чітко проявляються в районах перетину автомобільних доріг. Найвища ступінь забруднення, як правило, спостерігається на відстані до 10 м від траси. Зменшення спостерігається в напрямку віддалення від джерела забруднення.

Гірські території відзначаються різноманітними ландшафтними, екологічними, геофізичними, геохімічними особливостями. Особливе значення тут належить долинним ландшафтам.

Долина частина річкового басейну розділяється на заплаву та тераси. Заплава завжди є центром біологічного різноманіття, саме вона є „центром концентрації життя у ландшафті”. Однак, заплави – надзвичайно крихкі в екосистемному відношенні: навіть незначні за амплітудою зміни екологічних факторів

призводять до суттєвої перебудови популяційної структури угруповань, їх швидкої деградації, втрати біологічного різноманіття. Те саме стосується і різноманіття ландшафтного: по-перше, заплави порівняно із іншими видами місцевості відзначаються найбільшим ландшафтним різноманіттям; по-друге, саме вони заражені на найбільшій антропогенній навантаженні та катастрофічні природні процеси, через що швидко деградують і спрощуються. Різноманіття та крихкість заправ, зокрема, й визначили те, що значна частина міжнародних і національних природоохоронних програм спрямовані на збереження та відновлення саме заправ.

Над заплавної тераси відіграють у річковому басейні роль своєрідного гальма (бар'єру) у масоенергообміні між його поперечними частинами. Інтенсивні горизонтальні потоки на корінних схилах терас при їх виході на площадку тераси різко гальмуються й вздовж її тилового шва активно акумулюється матеріал. Тут утворюються такі місця, як пролювіально-делювіальні шлейфи та конуси виносу, виклинюються ґрунтові води, утворюючи мочари та ключі тощо. До річкового русла і до заплави, як правило, цей матеріал не доходить. Також і поперечні потоки, що спрямовані від русла до вододілу можуть не виходити за межі тераси, блокуючись її схилом. Через нестабільність тераси може порушуватися збалансованість усієї системи потоків у басейні й це призводить як до деградації заплави, так і до активізації процесів на схилах. Через те, що тераси є надто привабливими для багатьох видів людської діяльності, зокрема розміщення тут населених пунктів, то збереження поточерегулюючої ролі терас в багатьох випадках надто складною проблемою. Отже, долинні ландшафти виступають, в значній мірі, основним об'єктом екологічних досліджень.

Свинець в ґрунтах знаходиться переважно в мінеральних формах, тоді як в автомобільних викидах він присутній у вигляді солей. Викиди автомобілів, які вміщують свинець нестійкі і легко перетворюються в оксиди, карбонати, сульфати. Свинець володіє низькою міграційною властивістю, і активно накопичується в верхніх гумусових горизонтах. Рослини здатні акумулювати свинець, переносячи його з нижніх шарів в

верхні шари після їх відмирання, процеси транспірації і випаровування – також впливають на концентрацію токсикантів в верхніх ґрунтових горизонтах.

Поселенські геосистеми являють собою антропогенний штучний ландшафт, який успадкував від природного геологічну основу, головні риси рельєфу та загальні особливості клімату. Вони характеризуються значним спектром геохімічних показників, особливо це стосується атмосферного повітря, ґрунтів, поверхневих і підземних вод. Результати хімічних аналізів ґрунотворних порід, ґрунтів, ґрунтових вод свідчать про значні коливання, які можна пояснити як природними так і антропогенним походженням. Наприклад, різновікові товщі карпатського флішу в залежності від його літологічного складу, відрізняються концентраціями вмісту міді, свинцю, цинку та ін. Має місце підвищений вміст міді, свинцю, цинку і для донних осадів чисельних водотоків. Ґрунти забруднені, в першу чергу, свинцем, що можна пояснити впливом автотранспорту. Ґрунтові води характеризуються підвищеним вмістом в окремих пробах групи азоту, а також значними показниками жорсткості і мінералізації (кальцію, натрію, сульфатів і хлоридів).

Висновки. Отже, аналізуючи еколого-геохімічну ситуацію гірських територій, ми бачимо, що саме долинні ландшафти характеризуються значною диференціацією еколого-геохімічних показників окремих компонентів, особливо ґрунтів, атмосферного повітря, поверхневих та підземних вод. В результаті дії антропогенних факторів у природному середовищі мігрують шкідливі хімічні речовини (в тому числі високотоксичні, алергенні й канцерогенні), в першу чергу з автотранспортних, промислових і сільсько-господарських об'єктів, комунально-побутового господарства. Вони мігрують за схемою: атмосфера – ґрунт – води (поверхневі та ґрунтові). Шкідливий вплив на жителів міста має забруднення всіх вказаних середовищ у комплексі, за рахунок чого вплив окремих компонентів істотно посилюється. Тому необхідні подальші дослідження якості довкілля (обов'язково на ландшафтній основі), техногенного забруднення, і насамперед транспортними засобами, постійно діючий екологічний моніторинг.

Список літератури

1. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту місце і простір : Монографія у 2-х т. / М. Д. Гродзинський. – К. : ВПЦ „Київський університет”, 2005. – Т. 2. – 503 с. 2. Гуцуляк В. М. Ландшафтна екологія: геохімічний аспект: навч. посібник / В. М. Гуцуляк. – Чернівці : Рута, 2002. – 247 с. 3. Природа Чернівецької області / за ред. К. І. Геренчука. – Львів : Вища шк., 1978. – 157 с. 4. Присакар В. Б. Еколого-геохімічні особливості долинних ландшафтів гірських територій Чернівецької області / В. Б. Присакар, Г. Д. Ходан // Наук. вісник Чернівецького університету. – 2011. – Вип.614-615 : Географія. –С. 94-96. 5. Ходан Г. Д. Еколого-геохімічна оцінка дорожніх геосистем Чернівецької області.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.11 – «Конструктивна географія» / Г. Д. Ходан. – Чернівці, 2011. – 20 с.

Ходан Г. Д. Еколого-геохімічні особливості дорожніх ландшафтів території Чернівецької області. Дорожні ландшафти відзначаються різноманітними екологічними та геохімічними властивостями. Одним із основних чинників такого екологічного стану є антропогенне навантаження. Адже майже всі поселенські геосистеми знаходяться вздовж доріг.

Ключові слова: Дорожні ландшафти, гірські ландшафти, антропогенне навантаження, поселенські геосистеми, екологічний стан, геохімічні показники.

Hodan G. Ecological and geochemical characteristics of road landscapes in the Chernivtsi region. Various environmental and geochemical properties distinguish road landscapes. Anthropogenic pressure is the essential factor of the ecological state of landscape. Such peculiarities refer to the concentration settlement geosystems along the roads.

Keywords: Road landscapes, mountain landscapes, anthropogenic pressure, settlement ecosystems, ecological state, geochemical parameters.

Ходан Г. Д. Эколого-геохимические особенности дорожных ландшафтов территории Черновицкой области. Дорожные ландшафты отмечаются различными экологическими и геохимическими свойствами. Одним из основных факторов такого экологического состояния является антропогенная нагрузка. Ведь почти все поселенческие геосистемы находятся вдоль дорог.

Ключевые слова: Дорожные ландшафты, горные ландшафты, антропогенная нагрузка, поселенческие экосистемы, экологическое состояние, геохимические показатели.

Надійшла до редколегії 12.10.2015

УДК (502.5+376.8)911.6

Гринюк О. Ю.

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ПІДХОДИ ЩОДО ЛАНДШАФТНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ

Ключові слова: ландшафтно-рекреаційне зонування, рекреаційно-туристична діяльність

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку людства та особливо в контексті децентралізації важливим аспектом є ефективне управління наявним природним потенціалом території. Зонування чи районування території виступають ефективним методом визначення ролі місця конкретної території, можливостей раціонального використання природних ресурсів. Рекреаційно-туристична діяльність повинна стати одним із важливих факторів, як наповнення місцевого бюджету, створення нових робочих місць, так і оздоровлення населення, підвищення рівня його працездатності. Важливим аспектом дослідження є дотримання принципів комплексності. Саме ландшафтні комплекси дають змогу врахувати всі дані аспекти та можливості використання

території, хоча вони і є найбільш складним за змістом рекреаційним ресурсом. Таким чином, достатньо важливим **завданням** є проведення оцінки природного рекреаційного потенціалу відповідно до функцій рекреаційно-туристичної діяльності.

Аналіз стану дослідження питання. Складність, багатозначність, внутрішня суперечність і деякі методичні аспекти постановки теоретичних і практичних питань оцінки функціональних (в тому числі рекреаційних) якостей ландшафту досліджували як вітчизняні (В. В. Покшишевський, О. Р. Назаревський, О. Б. Лопатіна, В. П. Стаускас, В. С. Преображенський, Т. В. Звонкова, А. Г. Ісаченко, О. О. Мінц, Л. І. Мухіна, Л. Ф. Куніцин, Ю. О. Веденін, О. Л. Смирнова та інші), так